

КЛАВІРНІ СЮЇТИ Г. ПЕРСЕЛА. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ

А Досліджено стилістичні особливості клавірних сюїт Г. Персела, виявлено їх зв'язок із французькою та італійською клавірними школами, а також із творчістю англійських вірджиналістів. Основним джерелом дослідження є «A Choice Collection of Lessons for the Harpsichord or Spinnet», а також манускрипт «Wild Court volumen». Висвітлене питання мелізмів та особливості їх розшифровки у Персела. Зроблено короткий огляд джерел англійської клавірної музики XVI – поч. XVII ст. та особливостей англійського типу одно-мануальних інструментів.

Ключові слова: Г. Персел; клавірна музика; сюїта; вірджинел; бароко

Постановка проблеми. Творчість Генрі Персела досліджувалась і досліджується донині на заході Європи дуже активно. Проте, більше уваги приділяється його музиці для театру. Стосовно сольного клавірного жанру, до нас дійшло зовсім небагато творів Персела. Попри все, вони мають популярність серед виконавців, особливо серед представників історичного напрямку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Серед досліджень творчості Г. Персела останніх років дисертація Н. Дуди «Сольные светские песни Генри Пёрселла: жанровые и стилевые особенности» [2]. Дана робота присвячена позатеатральним світським сольним пісням Г. Персела. Дослідженням джерел музики композитора вивчають і зарубіжні автори (Пітер Холмен [5], Річард Чартеріс [4], Роберт Клаковіч [6]). Вибрані твори із джерела «A Choise Collection» були видані під редакцією Х. Фергюсона [8]. Він об'єднав п'єси в сюїти та визначив жанри деяких залишених автором або копістом без назви творів. Дослідженням клавесинобудування (зокрема аналізом акустичних і конструкційних особливостей французьких, італійських німецьких та англійських інструментів XVI–XVIII ст.) займається В. Радченков [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Збірка «Уроків» Г. Персела [9] – цікаве джерело з високим рівнем достовірності. Звернення до автентичних джерел відкриває нові грані в розумінні та інтерпретації даних творів. Особливо цікаві результати дає стильовий аналіз у контексті існуючих на той час в інших країнах Європи клавірних шкіл.

Метою даної статті є відкриття цих граней шляхом дослідження стильових впливів і жанрових витоків клавірних п'єс Г. Персела.

Викладення матеріалу дослідження. Коріння англійської вірджинальної школи сягає XVI–XVII ст. Найбільша збірка творів згаданого періоду (297 п'єс), що дійшла до наших днів – так звана Фіцвільямова вірджинальна книга (Fitzwilliam virginal book, or Elizabet's quen virginal book) – манускрипт, у якому представлені твори В. Берда, Дж. Булла, О. Гібонса, Р. Фернебі, П. Філіпса, та ін. М. Друскін [1, с. 102] згадує також інші джерела: The Mulliner

Book (121 ф'єса, переважно для органу, 1545–1570), My Ledye Nevells Booke of Virginal Music (42 п'єси В. Берда, 1591 р.), Kosyn's Virginal-Book (98 п'єс В. Берда, Дж. Була, О. Гібонса, самого Козіна та ін., 1606–1622), Forster's Virginal Book (1624 р., 78 п'єс В. Берда, Дж. Була, Т. Морлі, Уорда, Інглита).

Як зазначає В. Радченков [3, с. 126], п'єсам вірджиналістів характерна поліфонічна (контрастна або імітаційна) фактура, філігранний стиль композиторського письма із великою кількістю деталей і приходом усіх голосів у кульмінації до єдиного складного і вишуканого ритму. Такий комплекс засобів композиторської виразності пов'язаний із акустичними особливостями інструменту, на якому ця музика виконувалась. Вірджинал – це одномануальний (однорегістровий) представник сімейства малих клавесинів із характерним розміщенням клавіатури на хребтовій лінії (басові струни розташовуються перпендикулярно до клавів, а вірбельбанк – у дальньому правому стосовно клавіатури кутку). Звук вірджиналу багатий на обертони і не затухає одразу після зняття. Пошуки англійських майстрів (рубіж XVII–XVIII ст.) призвели до поєднання дзвінкості звучання, характерної італійським інструментам, та м'якості, притаманної німецьким.

Поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями відбувалось також і в англійській композиторській школі II пол. XVII – поч. XVIII ст.

У 1696 році, через рік після смерті Г. Персела, Френсіс Персел, дружина композитора, віддала до друку у видавництво Г. Плейфорда збірку клавірних творів під назвою «A Choice Collection of Lessons for the Harpsichord or Spinnet», до якої ввійшли 32 клавірних п'єси. Твори очевидно об'єднані за тональністю у цикли, проте власне назва «сюїта» ніде не використовується. Підтвердженням думки, що сам автор мислив, ці п'єси циклічно мають аналогічне розташування творів, зібраних пізніше Ф. Цимерманом під шифром Z660 та Z669, у манускрипті «Wild Court volumen» (с. 22–25, 26–30), що йде під шифром D173M4 H295 1960 Bound [4, р. 413]. Решта п'єс дійшли до нас лише з одного джерела, а саме зі збірки «A Choice Collection». Проте, якщо при підготовці до друку була збережена послідов-

ність у циклах Z660 та Z669, маємо підстави вважати, що вона була збережена й для решти творів.

«Уроки» є досить нерівноцінними за складністю та, за словами Франкліна Цимермана, здатні виправдати сподівання як серйозного, так і легковажного студента [11, с. 104].

За складом цикли також досить різні. Деякі містять в собі 3 п'єси (Z662, 667, 668), деякі – 4 (Z660, 661, 663, 666, 669). Варто зазначити, що фа-мінорний цикл Z669, пред-

ставлений в «A Choice Collection» у чотирьох частинах [9, с. 46–52], у манускрипті «Wild Court volumen» має лише три (без прелюдії).

За джерелом 1696 року, прелюдії є в усіх циклах, крім ре-мінорного (с. 39–45). За стильовими ознаками їх можна розділити на 2 категорії: французького типу (G-dur [9, с. 1], a-moll (рис. 1) [9, с. 21]) та італійського (g-moll [там само, с. 5–7], G-dur [там само, с. 13–15], C-dur [там само, с. 27–29], D-dur, [там само, с. 34], F-dur [там само, с. 46–47]).

Рис. 1.

Під французьким типом прелюдії тут розуміється жанр клавірної безтактової прелюдії, що зазнав розквіту у творчості Л. Куперена, Ж.-А. д'Арглебера, Н. Лебега. Це немет-ризована, записана часто лише «білими» нотами імпровізація, організована за допомогою логіки гармонічного розвитку, тональних тяготін, дихотомії консонанс-дисонанс та мікромотивних інтонацій. Не зважаючи на те, що у згаданих вище двох прелюдях Г. Персела присутні тактові риси, розмір та тривалості (одним словом, усі ознаки метро-ритмічної організації), спорідненість виявляється у характерному типі фактури, що нагадує лютневі розкладені акорди, а також у неспішному перетіканні гармоній на фоні утриманого басу.

Італійські імпровізаційно-інструментальні барокові жанри мають низку характерних ознак, що суттєво від-

різняють їх звучання від французько-лютневого стилю. Це яскраво виражена поліфонічність фактури (зазвичай має місце поєднання контрастної та імітаційної технік), вокально-декламаційний тип мелодичної лінії, велика кількість риторичних фігур, терпких дисонансів, а також віртуозних пасажів і фігурацій. Яскравими зразками даного стилю є токати Дж. Фрескобальді та Й. Я. Фробергера. Ці риси в більшій чи меншій мірі притаманні й прелюдям Г. Персела. Імітаційна техніка представлена у соль-мінорній [там само, с. 5–7], соль-мажорній [там само, с. 13–15] та до-мажорній [там само, с. 27–29] прелюдях. Фа-мажорна прелюдія (рис. 2) [там само, с. 46–47] насичена фігураціями та пасажами – характерні прийоми для токати як жанру, призначеного для репрезентації технічної вправності виконавця.

Рис. 2.

Прелюдія D-dur [там само, ст. 34] – досить лаконічний, проте яскравий зразок патетичної декламації, яку можна зустріти у творах багатьох італійських попередників і сучасників Г. Персела, а пізніше – у І. С. Баха.

У кожному з циклів досліджуваної збірки присутня алеманда. Це алеманди французького типу, про що свідчить чотиридольний розмір, неспішний темп п'єс, тонке підголоскове плетиво фактури із примхливим ритмом та

великою кількістю різноманітних мелізмів. Соль-мінорна алеманда [там само, с. 8–10] (рис. 3), наприклад, має багато спільного із томбо (tombeau) Фробергера (жанр лютневої та клавірної музики XVII – поч. XVIII ст., що представляв собою ламентацию, музичну епітафію). Цікаво, що ця п'єса не має назви в «A Choice Collection», і до жанру алеманди вона була віднесена вже у пізніших редакціях.

Рис. 3.

Особливою за своєю поетичною мелодичністю є алеманда ре-мінор [там само, с. 39–42]. У ній зустрічається єдина на всю збірку темпова вказівка, що з великою вірогідністю належить авторові: «very slow, Bell=barr». Таємниче «Bell barr» зустрічається ще в одному творі Г. Персела – пісні «I Love And I Must» (Z 382), і поки достеменно не розшифроване дослідниками. Проте, можливо, не випадково ці два твори інтонаційно близькі один до одного.

З курантами у Г. Персела все не так однозначно. Відомо, що у XVII – на поч. XVIII ст. були розповсюджені два типи куранти – італійська (corrente) та французька (courante, corante). Італійська куранта характеризується досить рухливим темпом, розміром 3/4 (або просто «3»), простою мелодикою та фактурою. Французька куранта має тактовий розмір 3/2 або 6/4, повільніший темп, насичену поліфонічну фактуру та змінну метричну сітку (3+3 чергується із 2+2+2). Виходячи з тактового розміру, до французького типу в досліджуваній збірці відносяться g-moll [там само,

с. 10–11] та a-moll [там само, с. 24–25]. Проте на французький манер, назвою «courante» підписані G-dur [там само, с. 18–20] та F-dur [там само, с. 50–51], хоча за музичними ознаками їх можна без вагань віднести до італійського типу куранти. Решта підписані англійським варіантом назви, а саме «corant», і лише одна, вже згадана вище, ля-мінорна п'єса має французьку назву corante та цілком відповідає цій назві стилістично.

Залишена без назви п'єса на 4-й сторінці (рис. 4) [там само, с. 4] «A Choice Collection», в манускрипті «Wild Court volumen» названа сарабандою, а Х. Фергюсон визначає її жанр як менует. Засумніватись у вірності визначеного в рукописі жанру даної п'єси дає привід відсутність характерної для сарабанди затактованої структури та акцентованої другої долі. Ознаки ж менуету, такі як сильний кожний другий такт і проста фатура тут явно присутні. Можливо, в манускрипті дійсно була допущена технічна помилка?

Рис. 4.

Інші три сарабанди [там само, с. 12, 26, 33] мають риси французького лютневого стилю та ніяких сумнівів щодо жанрової приналежності (так само, як і менует на с. 52) не викликають.

Ще один жанр, який часто використовував Г. Персел – хорнпайп. Нижче наведено список хорнпайпів за ка-

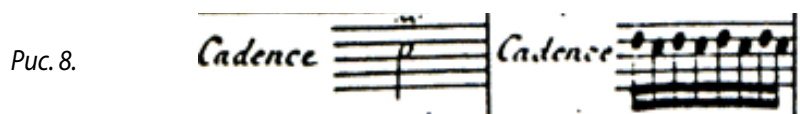
талогом Ф. Цимермана у його театральній музиці: Z570 (8) from Abdelazer, Z572 (3, 7) from Amphiryon, Z574 (5, 7) from Bonduca, Z577 (5) from Distressed Innocence, Z592 (2, 5) from the Double Dealer, Z603 (3, 5, 9) from The Merried Beau, Z607 (2, 4) from The Old Bachelor, Z611(6) from The Virtuouse Wife, Z627 (4) from Dioclesian, Z 628 (17b, 18)

from King Arthur, Z629 (1b, 26) from The Fairy Queen, Z630 (2a, 2b) from The Indian Queen. У «A Choice Collection» є один хорнпайп [там само, с. 45] і одна п'єса без назви, яка за своєю народно-англійською мелодикою та характерним ритмом також близька до даного танцю.

Відкривається збірка вступною статтею із тлумаченням звукоряду в ключах, тлумаченням тривалостей і вказівкою, яку аплікатуру треба використовувати в гамі. Цікавою є система мелізмів, яку використовує Г. Персел. Позначення потребують уваги виконавця, так як деякі знаки схожі на ті, що зустрічаються в таблицях французь-

зів (Ж.-А. д'Англебера, Ж. Шамбоньера, Ж. Ф. Рамо), проте розшифровуються інакше. Наприклад, групето позначається однаково, проте у французьких клавесиністів виконується з верхнього допоміжного звуку (рис. 5), а у Г. Персела з основного (рис. 6). Позначення морденту (beat) з нижнім допоміжним звуком (рис. 7) у «Rules for graces» схоже на позначення трелі у французів (рис. 8). Натомість трель у Г. Персела має староанглійське позначення (рис. 9) (як у Фіцвільямовій книзі).

Даниною традиціям вірджиналістів є також використана в «Уроках» шестилінійна нотація.

Висновки. Підводячи підсумки даного дослідження, варто зазначити, що попри дидактичну назву збірки «Вибрана колекція уроків для клавесина чи спінета», п'єси, що містяться в ній, мають високу художню цінність. Очевидними є стилістичні зв'язки із тогочасними французькою та італійською клавірними школами, із традиціями англійських вірджиналістів, а також із англійською народною музикою.

Перспективи подальших розвідок. Творчість Г. Персела – невичерпне джерело для дослідників і виконавців. Зокрема, цікавою, на думку автора, є тема англійського basso continuo (thoroughbass) – особливостей позначення, розшифровки та стилістики.

📖 Список використаних джерел

1. Друскін М. Клавирная музыка Испании, Англии, Нидерландов, Франции, Италии, Германии XVI–XVIII веков. Санкт-Петербург : Композитор, 2007. 285 с.
2. Дуда Н. В. Сольные светские песни Генри Пёрселла: жанровые и стилевые особенности : дисс. ... канд. искусствовед. : 17.00.02 / Ростовская гос. консерватория им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 2018. 205 с.
3. Радченков В. М. Этот многоликий клавесин: однорегистровые инструменты. Вестник культуры и искусств. 2013. Вып. 4 (36). С. 124–127.
4. Charteris R. A Checklist of the Manuscript Sources of Henry Purcell's. Music in the University of California, William Andrews Clark Memorial Library. Los Angeles. Notes. 1995. Vol. 52, no. 2. P. 407–422.
5. Holman P. A Purcell manuscript lost and found. Early Music. 2012. Vol. 40. P. 469–487.
6. Klakowich R. Harpsichord Music by Purcell and Clarke in Los Angeles. The Journal of Musicology. 1985. № 4 (2). P. 171–190.
7. Candace L. B. The Keyboard in Baroque Europe (review). Notes. 2004. Vol. 60, № 4. P. 933–935.
8. Purcell H. Eight Suites, ed. by Howard Ferguson. London : Stainer and Bell, 1968. 30 p.
9. Purcell H. A Choice Collection of Lessons for the Harpsichord or Spinnet. London : Printed for Mrs Frances Purcell, sold by Henry Playford, 1696. 76 p.
10. The Fitzwilliam Virginal Book : Edited from the original manuscript with introduction and notes by J. A. Fuller-Maitland and W. Barclay Squire. New York : Dover Publications, 1963. Vol. 1. 435 p.
11. Zimmerman F. B. Review: Eight suites by Henry Purcell, Howard Ferguson. Journal of American Musicologist Society. 1966. Vol. 19, № 1. P. 103–104.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 02.05.2019

Сліпченко Оксана. Клавирные сюиты Г. Пёрселла. Стилистические особенности исполнения.

Ⓐ Исследованы стилистические особенности клавирных сюит Г. Пёрселла, выявлена их связь с французской и итальянской клавирными школами, а также с творчеством английских верджиналистов. Основным источником данного исследования является «A Choice Collection of Lessons for the Harpsichord or Spinnet», а также манускрипт «Wild Court volumen». Высветлен вопрос мелизмов и особенностей их расшифровки у Г. Пёрселла. Произведён краткий обзор источников английской клавирной музыки XVI – нач. XVII в. и особенностей английского типа одномануальных инструментов.

Ключевые слова: Г. Пёрселл; сюита; клавирная музыка; верджинал; барокко

Slipchenko Oksana. The clavier Suites of H. Purcell. Performance Style Features.

Ⓐ This paper tells about stylistic features of H. Purcell's clavier suites, their relationship with France and Italian clavier schools and also with music of English virginalists. The main sources of this research are «A Choice Collection of Lessons for the Harpsichord or Spinnet» and «Wild Court volumen» manuscript. The problem of grace-notes and specifics of their transcription is also highlighted in this paper. Brief review of English clavier sources of the XVI – first half of the XVII centuries and main features of English one-manual instruments is made.

Key words: H. Purcell; suite; clavier music; virginal; baroque

Сліпченко Оксана Сергіївна, концертмейстер кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

E-mail: sanyakrotkaya@icloud.com